

kamen spominov z gore inwang

blaž križnik

uvodnik
razstava
esej
docomomo
recenzija
prevodi

preobrazba javnega prostora in politika amnezije

Preobrazba javnega prostora v globalnih mestih ni samo posledica urbane prenovne razvrednotenih mestnih območij ali oblikovanja novih prostorov množične potrošnje, ampak je vse bolj povezana tudi s simbolno preobrazbo mest, kar se v pogojih njihovega medsebojnega tekmovanja med drugim odraža v družbenem izključevanju in politiki amnezije. Obsežna prenova potoka Cheonggye v Seulu v tem pogledu predstavlja primer preobrazbe javnega prostora, kjer so politični in gospodarski interesi prevladali na škodo lokalnih. Nasprotno pa projekt Kamen spominov z gore Inwang kaže, kako je mogoče z omejenimi sredstvi in z občutkom za lokalno izročilo ustvariti družbeno vključujoč in simbolno raznolik javni prostor.

Tekmovanje in simbolna preobrazba mest

V času, ko svet zaradi globalizacije in informatizacije družbe postaja medsebojno vse močnejše povezan, posamezniki, družbene skupine in mesta še nikoli niso imeli na izbiro toliko različnih možnosti za oblikovanje svoje raznolike prihodnosti. Za današnjo družbo je tako značilna enotnost nasprotij procesov globalizacije in individuacije.¹ V takšnih pogojih postajajo mesta prizorišča, kjer se globalizacija in individualizacija odražata v svojih skrajnih oblikah in na najbolj neposreden način. Svetovno gospodarstvo, nacionalne ali nadnacionalne politične institucije, razvoj tehnološke in informacijske infrastrukture, mediji ali globalna civilna družba vse močnejše vplivajo tako na preobrazbo mest kot na odnose med njimi. Brez poznavanja višjih ravni družbeno-prostorske organiziranosti družbe je vse težje razumeti razvoj mest na lokalni ravni. Mesta namreč postajajo samostojni gospodarski in politični akterji, ki s ciljem izboljševanja položaja in prepoznavnosti na globalnem trgu med sabo tekmujejo za nove naložbe in uporabnike. V tem pogledu mesta niso nemočne žrtve globalizacije, ampak predstavljajo okolje, kjer se lokalizirajo globalni tokovi ljudi, blaga, kapitala in kultur.² Prav mesta so motorji svetovnega gospodarstva, ki svetovni red proizvajajo vsaj v tolikšni meri, kot so sama njegova posledica.

Družbeno razslojevanje, gospodarske neenakosti in omejevanje političnih pravic v mestih torej niso več le neželena posledica oddaljenih globalnih procesov, domnevno zunaj lokalnega dosega. Negativni učinki globalizacije v mestih so nasprotno predvsem posledica odzivanja in prilagajanja lokalnih ali nacionalnih akterjev na globalne strukturne spremembe. V številnih mestih zato prihaja do podrejanja urbane politike povečevanju globalne konkurenčnosti in podobe na škodo skladnejšega in bolj vključujočega lokalnega razvoja, zaradi česar so družbeni stroški globaliziranja med prebivalci mest porazdeljeni izrazito neenakomerno. Neposredne koristi hitre in obsežne preobrazbe mest, kot posledici udejanjanja takšne politike, so za številne, zlasti

izključene družbene skupine pogosto negotove. Poleg tega zaradi podobnosti med tekmovalnimi urbani politikami, ki jih kljub razlikam v družbenem, gospodarskem in prostorskem ustroju ali političnem sistemu uveljavljajo različna mesta po svetu, tudi ni jasno, ali bodo pričakovani dolgoročni učinki globaliziranja mestom dejansko prinesli pomembnejše konkurenčne prednosti na globalni ravni.³ Med gotovimi posledicami tekmovalne urbane politike izstopajo predvsem špekulativni razvoj, bogatenje majhnega dela mestnega prebivalstva ter zmanjševanje družbene in prostorske povezanosti na lokalni ravni, kar skušajo gospodarske in politične elite sicer legitimirati kot "normalno" posledico globalizacije. Vsakršni dvomi glede hitre in obširne preobrazbe so v tem primeru prikazani kot nasprotovanje javnim interesom v mestu.

Povečevanje globalne konkurenčnosti je torej postalo osrednji gospodarski in politični projekt številnih mest. Za uveljavitev posameznega mesta kot domnevno najbolj kakovostnega poslovnega okolja ali privlačnega turističnega cilja se namenja vedno več sredstev, saj želijo mesta poleg novih uporabnikov pritegniti zlasti velike vlagatelje in korporacije v hitro rastočih proizvodnih in storitvenih sektorjih. Na ta način želijo mesta izboljšati svoj položaj, zagotoviti hitrejšo gospodarsko rast, nova delovna mesta in vplivati na družbeni razvoj. Posamezna mesta se pri tem ne omejujejo le na oglaševanje dejanskih konkurenčnih prednosti, ampak skušajo v skladu s prevladujočimi gospodarskimi in političnimi interesi ali glede na razmere na svetovnem trgu na novo napisati svojo zgodovino in preoblikovati lastno identiteto. Takšno pobilagovljenje lokalne tradicije in kulture ima neposredne ideološke učinke, ker uporabnikom in vlagateljem posreduje enoznačno in vnaprej oblikovano podobo mesta, medtem ko sočasno ustvarja nove družbene delitve, saj iz mesta izključuje družbene skupine, ki ne ustrezajo želeni podobi mesta ali nasprotujejo njegovemu globaliziranju. V tem pogledu lahko preobrazbo post-industrijskega mesta razumemo tudi kot obliko družbenega nadzora in uveljavljanja korporativne in politične moči.⁴

Oblikovanje globalnih prizorišč je postalo sestavni del tekmovalne urbane politike oziroma odzivanja in prilagajanja mest na strukturne spremembe v svetovnem gospodarstvu. Novi javni prostori sicer ustvarjajo podobo skupnega in so navidez povezani z lokalno zgodovino in kulturo, dejansko pa gre pogosto za privatizirane prostore spektakla, ki zaradi svoje namerne prostorske in časovne dekontekstualizacije z lokalnim ne vzpostavijo nikakršne smiselne povezave. V instrumentalni vlogi turističnih znamenitosti ali prostorov množične potrošnje postajajo tradicionalni javni prostori prazni navedki, ki lahko sporočajo vse razen svojega nekdanjega družbenega pomena. Morebitno spogledovanje s preteklostjo je namreč zakrito in estetizirano do te mere, da "končni produkt izgubi vsakršno možnost spominjanja na kapitalistično

izkoriščanje in vlogo, ki jo je posamezen prostor imel za današnjo blaginjo mesta. V takšnih pogojih arhitekturno navajanje preteklosti promovira amnezijo in odsotnost vsake zgodovinske refleksije.⁵ V tem smislu lahko v politiki amnezije prepoznamo enega ključnih vidikov simbolne preobrazbe postindustrijskega mesta, saj številni javni prostori izgubljajo nekdanjo vsebinsko in pomensko raznolikost in se spreminjajo v nekonfliktna globalna prizorišča. Vendar javni prostor v mestih kljub temu ne izginja. Zahteve glede pravice do mesta, ki jih postavljajo nova družbena gibanja in tako imenovane post-tradicionalne skupnosti, kot denimo protiglobalizacijska gibanja, gibanja za enake možnosti in lokalne ali življenjsko-stilske skupnosti, prav nasprotno kažejo, da se javni prostor preoblikuje in vzpostavlja na novo, s čimer postaja bolj raznolik in hibriden kot nekoč.⁶

Kjer cvetijo narava, kultura in tehnologija

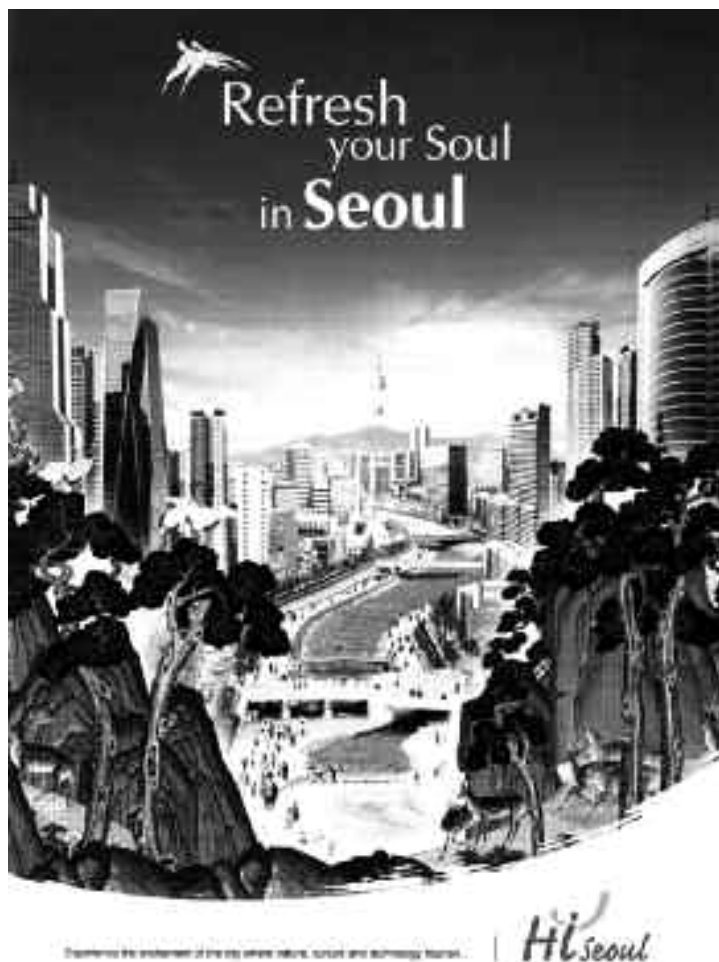
Z več kot deset milijoni prebivalcev sodi južnokorejski Seul med največja in najgosteje naseljena mesta na svetu. Vendar ima za razliko od sosednjega Tokia ali Hongkonga v svetovnem omrežju mest razmeroma majhen gospodarski in politični vpliv.⁷ Globalni Seul v tem pogledu spada med regionalna vozlišča, ki svetovno gospodarstvo povezujejo s pomembnimi nacionalnimi trgi, zaradi česar ima posledično v nacionalnem omrežju mest izrazito prevladujočo vlogo. Strukturni položaj Seula na globalni in nacionalni ravni se neposredno odraža v ciljih urbane politike, kjer si mesto poleg privabljanja novih neposrednih naložb močno prizadeva izboljšati okolje in povečati kakovost življenja. Slabo stanje okolja, ki je posledica hitre gospodarske rasti in urbanizacije v preteklosti, je namreč eden izmed glavnih dejavnikov, ki zavirajo hitrejši razvoj Seula kot globalno konkurenčnega in privlačnega mesta. Glede na ostala pomembna vzhodnoazijska mesta je Seul v svetu tudi razmeroma slabo prepoznaven. Kljub temu, da ima v samem središču in njegovi neposredni bližini zelo bogato naravno in kulturno dediščino, je ta slabo predstavljena in dostopna, kar gotovo ne pripomore k večji prepoznavnosti mesta.⁸ Poleg tega sta lokalna zgodovina in kultura osnova za razvoj kulturne industrije in turizma, ki imata tudi v Seulu vse večji gospodarski pomen. Zato ni presenetljivo, da v Seulu pri oblikovanju novih javnih prostorov strateški cilji urbane politike pogosto prevladujejo na račun skladnejšega razvoja na lokalni ravni. Prenova potoka Cheonggye predstavlja v tem pogledu enega najbolj značilnih primerov urbane prenove in oblikovanja novih javnih prostorov v globalnem Seulu.⁹ Projekt je tako v Koreji kot v tujini pritegnil veliko pozornosti zaradi hitrosti in obsega prenove kot tudi zaradi inovativnega povezovanja strateških ciljev z ohranjanjem naravne in kulturne dediščine. V procesu prenove dobrih pet kilometrov dolgega potoka je bila najprej

podrta in odstranjena avtocesta, ki je bila v preteklosti zgrajena nad potokom. Na ta način so lahko ponovno odprli in na novo uredili korito in obrežje nekdanjega potoka, oblikovali nove sprehajalne poti in javne površine in potok povezali z mestom. V veliki meri so obnovili tudi bogato zgodovinsko dediščino, na katero so naleteli med prenovo, in jo vključili v podobo novega potoka. Kljub zapletenosti prenove, ki je potekala v enem najgosteje naseljenih in najbolj prometnih delov mesta, je bil po samo dveh letih in treh mesecih Cheonggyecheon leta 2005 znova odprt (Slika 1). Čeprav je novi potok Cheonggye v trenutku postal ena izmed osrednjih znamenitosti v Seulu, je sočasno zlasti na lokalni ravni povzročil tudi nekatere izrazito negativne družbene, gospodarske in prostorske učinke. Zaradi prevladovanja političnih in gospodarskih interesov metropolitanske vlade, ki je prenovo potoka razumela kot "razvojni koncept skrit pod krinko okoljevarstva,"¹⁰ kar se je med drugim odrazilo prav v neverjetni naglici preobrazbe, so se na območju Cheonggye močno povečale vrednosti nepremičnin in življenjskih stroškov, prišlo je do izseljevanja lokalnih prebivalcev in izgube delovnih mest v lokalnem gospodarstvu in trgovini. Prenova potoka Cheonggye je posredno vplivala tudi na izginjanje javnih prostorov, na katere je bila tradicionalno vezana lokalna proizvodnja in potrošnja in so predstavljali osrednje kraje srečevanja prebivalcev in reprodukcije lokalne kulture.¹¹

1 Novi potok Cheonggye v središču Seula (Seoul Metropolitan Government)

Kljub prevladovanju političnih in gospodarskih interesov je metropolitanska vlada prenavo legitimirala kot javni interes, pri čemer je poleg pozitivnih okoljskih učinkov še posebej poudarjala pomen novega potoka za večjo prepoznavnost Seula zunaj Koreje,¹² saj "projekt prenovitve potoka Cheonggye ni pomemben zgolj kot del urbanističnega načrtovanja Seula, ampak je tudi simbolni projekt in v interesu celotnega naroda je, da na pragu 21. stoletja oživi del korejske zgodovine in naravne dediščine."¹³ Prenova naj bi v

2 "Kjer cvetijo narava, kultura in tehnologija." (Seoul Selection)

tem pogledu prispevala k uresničitvi strateškega cilja, da mesto postane osrednje finančno in trgovsko središče v vzhodni Aziji. Metropolitanska vlada je novi potok Cheonggye prikazovala kot kraj, kjer se dediščina starodavnega Hanseonga prepleta z globalnim Seulom – "doživite vznemirjenje mesta, kjer cvetijo narava, kultura in tehnologija" (Slika 2). Medtem ko sta herojska zgodovina in svetovljanska prihodnost predstavljali simbolni vir prevladujočih pripovedi, ki naj bi legitimirale preobrazbo potoka Cheonggye v osrednje globalno prizorišče v Seulu, je bila neslavna dediščina modernizacije, ki jo je simbolizirala prav porušena in odstranjena avtocesta, s tem tudi na simbolni ravni razgrajena in prepuščena skupni amneziji.

Kamen spominov z gore Inwang

Oblikovanje novih javni prostorov v Seulu se torej ne kaže le v urbani prenovi razvrednotenih območij, ampak tudi v simbolni preobrazbi mesta. V primeru prenovitve potoka Cheonggye so bile prevladujoče pripovedi, ki so vplivale na preoblikovanje njegovega simbolnega pomena, večinoma podrejene interesom metropolitanske vlade, kar je posredno ustvarilo nove družbene delitve in je zlasti na lokalni ravni pripeljalo do izključevanja "funkcionalno nepotrebnih" oziroma tistih družbenih skupin, ki niso ustrezale želeni podobi globalnega Seula. Projekt Kamen spominov z gore Inwang lahko v tem pogledu razumemo kot neposreden odziv na takšno politiko amnezije in izključevanja.¹⁴ Navezuje se na lokalno pripoved o gori Inwang, kjer duhovi prednikov, ki jih utelešajo velikanski kamni, stoletja molče bedijo nad mestom in skrbno opazujejo njegovo življenje pod sabo. Izročilo pravi, da se posamezni kamni z gore včasih zvalijo v mesto, da bi prebivalce opomnili na njihovo pozabljeno zgodovino (Slika 3). Projekt Kamen spominov z gore Inwang tako posreduje med osebno izkušnjo mesta in skupnim spominom njegovih prebivalcev in v obliki "zapisovanja spominov" ohranja in ponovno odkriva drobce pozabljene in zamolčane preteklosti Seula (Slika 4). Kljub temu, da na ta način sicer ne odgovarja na vprašanje izključenosti iz javnih prostorov niti na ideološko utemeljevanje njihove instrumentalizacije, projekt dejavno posega v občutljiva razmerja med oblikovanjem, ohranjanjem in reprezentiranjem osebnega in skupnega spomina in s tem na razumevanje pretekle in današnje preobrazbe mesta. S tem sočasno vpliva tudi na zavedanje o njegovi prihodnji vlogi, izrazu in pomenu. Kamen spominov z gore Inwang tako predstavlja poskus simbolnega spreminjanja odnosov moči v globalnem Seulu in izraža potrebo po oblikovanju drugačnih pogledov na družbeno stvarnost, kjer namesto vsiljevanja enega zagovarja raznolikost simbolnih pomenov novih javnih prostorov. Na ta način posredno govori o njihovi družbeni sprejemljivosti in bolj vključujočem in demokratičnem značaju

mesta, ki ne bi bilo utemeljeno le na instrumentalni preobrazbi in enoznačnem uveljavljanju domnevno javnega interesa.¹⁵

Prav na tem mestu postane proces preobrazbe javnih prostorov v Seulu zanimiv tudi za razumevanje položaja v Ljubljani. Kljub temu, da Seul glede na hitrost in obseg sicer predstavlja skrajno obliko globaliziranja, pa na številna mesta v globalno povezanem svetu vplivajo podobni strukturni procesi. Čeprav ni torej verjetno, da bo imela v Ljubljani globalizacija primerljive družbene, gospodarske ali prostorske učinke kot v Seulu, pa globaliziranje mest ni zgolj posledica zunanjih pritiskov, ampak je močno povezano tudi z lokalnimi odzivi nanje. V tem primeru zagotovila, da se bodo sedanja ali prihodnje

mestne vlade v Ljubljani na razvojne pritiske odzivala drugače kot v drugih mestih, ni. Številne lokalne pobude, ki so se v zadnjih letih oblikovale kot odzivi na načrtovano preobrazbo mesta, dejansko potrjujejo, da se tudi v Ljubljani povečuje konflikt med vlogo in pomenom javnega prostora v vsakdanjem življenju prebivalcev na eni in njegovo načrtovano rabo na drugi strani. Takšna instrumentalizacija preobrazbe javnega prostora za politične in gospodarske interese lahko neposredno vpliva na demokratični značaj posameznega mesta. Vsakdanja izkušnja mesta je namreč povezana tudi z osebnim in skupnim spominom njegovih prebivalcev, ki je pogosto zapisan in ohranjen prav v javnem prostoru.

3 "Kamen se zvali z gore Inwang in ustavi na robu območja Gwanghwamun."
(Cho Im-Sik, Choi Yeon-Sook in Shin Seung-Soo)

4 Kamen spominov z gore Inwang (Cho Im-Sik, Choi Yeon-Sook in Shin Seung-Soo)

Opombe:

- 1 Lash, S in J. Urry (1994): *Economies of Signs & Space*. London: Sage Publications.
- 2 Short, J. R. (2004): *Global Metropolitan, Globalizing Cities in a Capitalist World*. London: Routledge.
- 3 Harvey, D. (1989): *The Urban Experience*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- 4 Roca i Albert, J. (ur.) (1994): *El futur de les perifèries urbanes. Canvi econòmic i crisi social a les metròpolis contemporànies*. Barcelona: Institut de Batlllerat Barri Besòs.
- 5 Balibrea, M. P. (2001): *Urbanism, Culture and the post-industrial City: challenging the Barcelona Model*. V *Journal of Spanish Cultural Studies*, 2 (2/2001), str. 187-210.
- 6 Borja, J. (2003): *La Ciudad Conquistada*. Madrid: Alianza Editorial.
- 7 Seul (0,415) ima precej nižjo stopnjo povezanosti v svetovno omrežje mest kot Tokia (0,691) ali Hongkonga (0,707). V omrežju prevladuje London (1,000), medtem ko povezanost Ljubljane znaša 0,135. Glej Taylor, P. (2004): *World City Network*. London: Routledge.
- 8 Študija OECD ugotavlja, da "v kolikor želi tudi v prihodnje igrati vodilno ekonomsko vlogo doma in izboljšati svojo mednarodno konkurenčnost, mora Seul izboljšati urbani razvoj, okolje in kvaliteto življenja, ki so pomembni dejavniki določanja poslovnih lokacij." Glej OECD (2005): *OECD Territorial Reviews: Seoul, Korea*. Pariz: OECD Publications.
- 9 Cheonggyecheon je potok, ki teče skozi središče Seula, in je imel od ustanovitve mesta dalje ne le pomembno okoljsko, gospodarsko in družbeno vlogo, ampak tudi izjemen simbolični pomen, saj naj bi voda glede na tradicionalno korejsko razumevanje sveta prinašala energijo in zagotavljala harmonijo z naravo. Hkrati je bil potok osrednji javni prostor v predmodernem Seulu, kjer so se v sicer strogo urejeni konfucijanski družbi srečevale različne skupine prebivalcev. V obdobju hitre urbanizacije sredi šestdesetih let je bil potok v celoti prekrit, tako da je iz mestnega življenja izginil vse do nedavne prenove.
- 10 Cho, M. R. (2003): *Dispute on the Cheong-gye Stream Reconstruction Project*. *Civil Society*, 42 (3/2003).
- 11 Več o vplivu urbane prenove na vsakdanje življenje lokalnih skupnosti glej Križnik, B. (2007): *Prenova potoka Cheonggye v Seulu: globalna mesta in skupnostni prostor*. V *Družboslovne razprave*, 23 (55/2007), str. 115-134.
- 12 Čeprav je potok izboljšal stanje okolja v mestnem središču, pa je dolgoročni okoljski pomen prenove zelo vprašljiv. Vodo je denimo v potok potrebno črpati z bližnje čistilne naprave, saj zaradi hitrosti prenove metropolitanska vlada ni uspela zagotoviti naraven dotok čiste vode.
- 13 Seoul Metropolitan Government (2005): *Back to a Future, Cheonggyecheon Restoration Project*. Seoul: Seoul Metropolitan Government.
- 14 Kamen spominov z gore Inwang je projekt korejskih arhitektov Cho Im-Sik, Choi Yeon-Sook (ACIA) in Shin Seung-Soo (Design Group OZ) in je del pobude oblikovanja umetnosti v javnih prostorih. Trenutno je projekt umeščen v enem izmed parkov kraljeve palače Gyeongbok v bližini potoka Cheonggye. Do konca leta 2009, ko bo zaključen, bo projekt zamenjal več lokacij na širšem območju Gwanghwamun. Glej Seoul City Gallery Project (2007): *Seoul City Gallery Project*. Seoul: Seoul Metropolitan Government, str. 120-131.
- 15 O normalizaciji preobrazbe območja Cheonggye in Gwanghwamun glej Ryu, J. H. (2004): *Naturalizing Landscapes and the Politics of Hybridity: Gwanghwamun to Cheonggyecheon*. V *Korea Journal*, 44 (3/2004), str. 8-33.